

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

Yıl/Year: 2018 • Sayı: 1

DIJİTAL VATANDAŞLIK: KATILIMCI DEMOKRASİ KURAMINA AKTÜEL BİR KATKI

*DIGITAL CITIZENSHIP: AN ACTUEL CONTRIBUTION TO PARTICIPATORY
DEMOCRACY THEORY*

Şevki IŞIKLI

*Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi,
Gazetecilik Bölümü
sevki.isikli@marmara.edu.tr*

Anahtar Kelimeler:

E-Demokrasi, Seçim
Sandığı, e-Vatandaş-
lık, e-Katılım, Dijital
Vatandaşlık.

ÖZET¹

Hiç şüphesiz 21. yüzyılın bilgi toplumunda edimselleşen dijital çağın kökensel biçimde farklılaştığını, ekonomiden siyasete, bilimden felsefeye kadar birçok alanda gözlemek mümkündür. Bugün yönetim, vatandaşlık ve demokrasi anlayışı ve pratiklerinde *elektrolize olmaya veya dijitalleşmeye* doğru yeni bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Hız, güvenlik, dijital uçurum, teknoloji okuryazarlığı, büyük veri tehditleri gibi çok yönlü çözüm gerektiren meseleler bir kenara bırakıldığında, bilişim ve kitle iletişim araçlarının demokrasiyi e-demokrasiye, vatandaşlığı e-vatandaşlığa, yönetimi yönetişim ve e-yönetişime dönüştürdüğü söylenebilir. Dijital toplumun dijital katılım ve dijital yönetimi, yönetenlere yetkilerinin seçimle verildiği, yönetenlerin seçimlerde hesap verdiği modern demokrasi anlayışını terk etmeye zorlamaktadır. Bu zorlama, iktidarın yetkilerini halk lehine sınırlandıran meşruti demokrasilere, oradan parlamenter yönetimlere, oradan çoğulcu demokrasilere geçişteki benzer bir baskıdır. Dijital vatandaşlık, genelde birey-devlet ilişkisinde, özelde ise vatandaşlık kavramının iç işleyişinde radikal farklılaşma anlamına gelmektedir. Modern demokrasilerin birey-devlet iliş-

¹ Bu makale, *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*'de 2015 yılı 6. sayı, sayfa 22-36'da yayınlanan "Digital Citizenship: An Actual Contribution to Theory of Participatory Democracy" başlıklı İngilizce makalenin Türkçe çevirisidir.

kisinde mutlakiyetçi, otoriter ve tek yönlü hâkimiyet anlayışlarının varlığını sürdüren eski örtük tortuları, dijital vatandaşların dijital aktivizmiyle birlikte erimeye başlamıştır. Reel, mekanik ve sibernetik ontolojilerden türemiş fakat onlardan kökensel biçimde farklılaşmış sanal gerçeklik kültürünün bir ürünü olan dijital vatandaşlık anlayışıyla birlikte yöneticilerin hesap vermeme eğilimleri, güçlü merkez düşüncesi, etkin olmayan şeffaflık ilkesi, sınırlandırılmış ifade özgürlüğü araçları, merkezi devletle derin ilişkiler kuran geleneksel medya gibi sorunlar, dijital katılım, dijital denetim, e-devlet, sosyal medya, internet blogları, sanal vergi daireleri, kurumsal e-mailler, e-ticaret, e-pazarlama, gibi araçlar yoluyla farklı bir çözüme evrilmektedir.

Keywords:

E-democracy, ballotbox, e-citizenship, e-participation, digitalcitizenship.

Abstract

It is possible, no doubt, to observe that the digital era that was actualized in the information society of the 21st century differs genetically in many areas ranging from economy to politics and from science to philosophy. Today, governance, citizenship and democracy carry out a new transformation towards becoming electrolyzed or digitalized in their concepts and practice. It can be stated that information and mass communication tools transformed democracy into e-democracy, citizenship into e-citizenship, and governance into e-governance when leaving issues that require multifaceted solutions such as speed, security, digital division, technology literacy and threats from large data. Digital participation and digital governance of the digital society forces to abandon the concept of modern democracy in which the power is entrusted to the rulers by elections and the rulers are called to account in elections. This enforcement is a similar pressure experienced during the transition

from constitutional democracies that restrict powers of the government in favor of people to parliamentary government, from the to pluralist democracy. Digital citizenship means radical differentiation in general in individual-state relationship and in the inner functioning of citizenship concept in private. The old implicit sediments of the absolutist, authoritative and one-sided dominance concepts that continue their existence in modern democracies through individual-state relationship began to melt with the digital activism of the digital citizens. Through the concept of digital citizenship which is product of virtual reality culture derived from reel, mechanical and cybernetic ontologies, but originally differentiated from them, the issues, such as tendencies of rulers being not accounted for, idea of strong center, inactive principle of transparency, tools of restricted freedom of speech, and traditional media's establishment of deeper relationships with the centralized government, evolve into a different solution through digital participation, digital supervision, e-government, social media, internet blogs, virtual tax offices, corporate e-mail, e-commerce, and e-marketing tools.

1. Giriş

Yakın gelecekte hem yönetenler hem de yönetilenler için akıllı teknolojilerle erişilen web'in, kamuoyu oluşturma ve kamunun sesine kulak vermenin en etkili aracı olacağını söyleyebiliriz. Modern toplumların temsili demokrasilerinde iktidara ortak olan zenginler, sivil toplum liderleri ve medya sahiplerine, postmodern toplumların katılımcı demokrasilerinde birey olarak vatandaşlar ortak olmuşlardır. Vatandaşlıkla ilgili tartışmalar genel katılımlı, yönetimin denetimi ve eşitlik bağlamında yapılmaktadır. Eşitlikçi olmayan uygulamalar ve yöneticilerin hesap vermeme eğilimleri, demokrasilerde minimize edilmeye çalışılır. Günümüzün sanal toplumunda, demokrasinin bazı sorunlarına çözüm bulunabilir. Örneğin sanal topluluklar, eşitlik ve aktif katılım sunabilir, demokratik bir söylemin yerleşmesine katkı sunabilir (Bkz. Dağı 2006). Bu bağlamda; bir ilişki biçimi olarak vatandaşlığın kökeni, geleneksel ve dijital vatandaşlık

arasındaki farklar, dijital vatandaşlığın sosyo-teknik koşulları, dijital vatandaşların bilişsel ve psiko-motor becerileri, dijital vatandaşlık kavramına dair bazı yanlış anlamaları ve erişilen demokratik kazanımları ortaya çıkarmak için gereklidir. Sanallık, dijital kültür ve çevrimiçi etkinlikler, eleştirel ve analitik bir yaklaşım çözümlenmesi akademik ilgiyi hak etmektedir.

2. Bir İlişki Biçimi Olarak Vatandaşlığın Kökeni

Birlikte yaşayan insanlar arasında farklı ilişki biçimleri bulunmaktadır. Vatandaşlık, bu ilişki biçimlerinden yalnızca biridir; birey ile devlet arasındaki ilişkiyi ifade eder. Birçok mitolojiye göre iktidar ve ahlaki yetkiler, bazı insanlara özgü, tanrı vergisi bir lütuftur. Devletin, iktidarın ve ahlakın aşkınlığını öneren mitolojilerden reddedenlerden biri, MÖ 6. yüzyılda Çin’de yaşamış olan ünlü filozof Konfüçyüs’tür (Kindersley 2011:37). Konfüçyüs’ün *Analekt* adlı kitabında bildirdiğine göre insanlar, Gökyüzü’nün, kendi iradesini cisimleştirmek ve dünyayı ahlaki düzene erdirmek için seçtiği temsilcilerdir. Ahlaki yaşamın zirvesini işaret eden erdemli insan ise yalnızca toplumsal hiyerarşinin en tepesinde bulunan kişi değildir, bu hiyerarşideki kendi yerini kavrayan ve bunu sahiplenen herhangi biridir. Toplumsal huzur için gerekli olan sadakat erdemi, toplumsal tabakalaşmada edimselleşir (Yang ve Tamney 2011:90-91). Toplumsal tabakalaşmayı sağlayan farklı ilişki biçimleri vardır. Bunlar;

- i. *Hükümdar - tebaa ilişkisi*: Yöneticiler yardımsever, tebaa sadık olmalıdır
- ii. *Baba - oğul ilişkisi*: Ebeveyn sevgi dolu, evlat itaatkar olmalıdır.
- iii. *Karı - koca ilişkisi*: Koca adil ve iyi, eşler anlayışlı olmalıdır.
- iv. *Ağabey - kardeş ilişkisi*: Büyük kardeş nazik, küçük olan da asyığı olmalıdır.
- v. *Arkadaş - arkadaş ilişkisi*: Yaşça büyük olan düşünceli, küçük olan da hürmetli olmalıdır (Kindersley 2011:38).

Bu ilişki biçimlerinden ikisi dikey hiyerarşi, biri yatay örgütlenmeye sahiptir. Dikey hiyerarşik örgütlenme, ya *yukarıdan aşağıyaya* da *aşağıdan yukarıya doğru*dur. Konfüçyüs’ün önerisindeki ilişki biçimlerinden yalnızca *arkadaş-arkadaş* ilişkisi karşılıklı etkileşim içeren yatay düzlemde gerçekleşir; diğerleri tek yönlü iletişim içeren dikey örgütlenme biçimindedir. Yatay örgütlenme ilişkileri, ontolojik ve etik düzeyde eşit iki öznenin karşılıklı-bağımlı var oluşunu gerektirir. Buradaki görev ve sorumluluklar karşılıklıdır. Çağdaş anlamda “vatandaşlık” anlayışı ancak demokratik yönetimlerde ortaya çıkmıştır. Onun

öncesinde parya, tebaa, kul, serf gibi, bir transandantal yönetime tabi insanlar topluluğundan bahsedilmektedir (Bkz. tebaa kültürü için Özpolat 2009:113). Dikey hiyerarşilerin ilişki biçimleri mutlakiyetçi, otoriter ve tek yönlü hâkimiyet anlayışlarının bir ürünüdür. Modern demokrasilerde yöneticiler yalnızca seçimle belirlenir ve seçilmiş iktidar, bir sonraki seçime kadar hüküm sürer.

Çağdaş demokrasilerin yurttaşlık tasarımı, Fransız Devrimi'nden miras kalmıştır. Antik Yunan demokrasisini de içeren bu miras vatandaşları iki kutuplu bir anlayışla tanımlanırlar: Bunlardan ilki yurttaşlığı bir görev, bir sorumluluk, gururla kabul edilmiş bir yük olarak tanımlamaktadır. İkincisi ise, yurttaşlığı bir statü, bir yetki, bir hak veya pasif şekilde kullanılan haklar dizgesi olarak görmektedir. Hiç şüphesiz günümüz demokrasileri birinci tür yurttaşlık anlayışını esas almaktadır. Burada yurttaşlık, bir topluluk içinde işlev kazanan ve bu yolla bazı hak ve sorumluluklara sahip olmayı içeren bir statüden ibarettir; vatandaşlığın "aktif" ve "katılımcı" boyutları göz ardı edilmiştir (Dağtaş 2007:256). Modern temsili demokrasi tarzı, demode olmuştur. Sanal toplumun dijital vatandaşları, periyodik demokrasi şölenlerini (yani seçimler) beklemeksizin gündelik politik yaşamın, kurumsal örgütlenmenin ve ilişki biçimlerinin demokratikleştirilmesine katkı sunmaktadırlar. Çünkü bugün demokrasi için siyasal iktidar kadrosunun belli aralıklarla seçimle belirlenmesi yeterli bulunmamaktadır (Dursun 2001:7).

3. Geleneksel Vatandaşlıktan Dijital Vatandaşlığa

Vatandaşlık, bir devletin, yasalar açısından eşit düzeydeki bireylerine gönderme yapan geleneksel vatandaşlık anlayışı, iki kutupludur: *Birey-devlet kutuplaşması ile hak-görev kutuplaşması*. Ders kitaplarında da öğretilen bu tanım, karşılıklı etkileşimi değil, devletin ve görevlerin baskın ve birincil olduğu, vatandaşların ve özgürlüklerin ise pasif ve ikincil olduğu bir "geleneksel vatandaşlık anlayışını" yansıtmaktadır. Dijital vatandaşlık, geleneksel anlayışta, bazıları aşağıda sıralanan birtakım değişikliklere yol açmıştır.

İki kutuplu tanım, otokratik ve totaliter toplumlarda devletin tek yanlı keskin hâkimiyeti ve lutufkârlığına gönderme yapar. Hak, yüce, kutsal, baba, öz, cevher gibi birincil niteliklerin tümü devlete aittir. Devlet vatandaşlarına, büyük ve engin şefkatiyle hak ve özgürlük, ince ve keskin kılıcıyla görev ve sorumluluk yükler. Bu devlet; merkezi, etkin, aktif, yetkin bir özne; vatandaş, devletin koruması ve garantörlüğü altındaki kendine yeterli olmayan bir nesne

hükümündedir (See for structure of central government Üstüner and Keyman 2012:42). Devlet, vatandaşların düşmanlarına karşı korur, onlara aidiyet ihtiyacını karşılayan bir kimlik, yiyecek aş, içecek su, gidecek yol, uğruna yaşayacak veya ölecek bir ideal verir. Kendi aralarında eşit olsalar dahi vatandaşlar öncelikle devletin onur ve haysiyetini korurlar. Halk bir ilinedir, devlete yapılmış bir ektir. Katılımcılığın imkân ve çeşitlerinin artmasıyla birlikte vatandaşlar aktif ve yetkin hale gelmişler; tepki veya desteklerini göstermek için seçimleri beklemek zorunluluğundan kurtulmuşlardır. Ayrıca dijital vatandaşlar için devlet, çok kültürlülük ve farklılıkların yaygınlaştığı modern toplumlarda, gündelik yaşamı kolaylaştıran, toplumsal yaşamı düzenleyici bir “araç” işlevi görür.

Geleneksel vatandaş kavramı, öncelikle görev ve sorumlulukları olan bir kişiyi imler (Özpolat 2009:45). Katılımcı demokrasi talepleri, yöneticinin lehine, yönetilenin ise aleyhine olan yönetim mekanizmasını iki kutuplu olmaktan çıkarmayı önermektedir. Etkin ve anlık katılım araçları vatandaşların, birey-devlet ilişkisinin kronoloji çizgisi üzerinde önce ve sonraya gönderme yapan neden-sonuç biçiminde (*diachronical*) değil, bir zemin üzerinde çok yönlü ve karşılıklı anlık etkileşim (*synchronical*) biçiminde gerçekleştiğini fark etmelerine sebep olmuştur. Böylece vatandaş kendini ikinci ve pasif değil, toplumsal yaşamı oluşturan, dönüştüren ve sürdüren ortak özne olarak görmeye, bir tür öz farkındalık kazanmaya başlamıştır. Devletin gerekçesiz özgürlük alanı daralmış, vatandaşın genişlemiştir. Burada bir dikatominin varlığını görebiliriz. Demokratik devletler, vatandaşların hak ve özgürlük alanlarını zorunlu olarak genişletmişler fakat artan karmaşıklık ve tehditleri önlemek için vatandaşlara, daha önce hiç gündemde olmayan yeni görev ve sorumluluklar, yeni dijital kısıtlamalar yüklemişlerdir. Sanal toplumlarda devlet ile vatandaş arasındaki vatandaşın aleyhine olan tahakküm ilişkisi, karşılıklı etkileşim düzeyine yükselmektedir.

Merkezi yönetimler ile geleneksel medya araçları arasında yapısal analogi vardır. Geleneksel medyanın bir merkezi vardır ve enformasyon çoklu tüketiciye doğru tek bir kanaldan iletilir. Bu tek yönlü akış, hem halkı tek yönlü bilgilendirir hem de merkezi otoritenin gücünü artırır. Çok merkezli ve çok yönlü iletişim, bir etkileşime dönüşür; merkezler çokluğu herkesi ve her şeyi çevre olarak görmeyi mümkün kılabilir. İletinin çevreden merkeze ve merkezden çevreye doğru eş zamanlı çoklu kanaldan akışı, bürokrasiden beslenen otokrasinin zayıflaması anlamına da gelmektedir. Geleneksel medyanın yarattığı kitle toplumu yerini, internetin yarattığı ağ toplumuna bırakmaktadır.

Geleneksel iktidarlar, halkı yönetmek için iletişim kanallarını kontrol etmeyi alışkanlık edinmişlerdir. Web tabanlı iletişim ve sosyal medya kanalları, hem devletlerin hem de geleneksel medya yöneticilerinin kontrolü dışında kaldığı görülmektedir.

4. Dijital Vatandaşlığın Teknolojik ve Toplumsal Koşulları

Vatandaşlıklanlayışının gerçek dönüşümü, bilgi ve iletişimde yerleşik sanallıkla mümkün olmuştur. Böylece dijital vatandaşlık, sosyo-teknik bir olgudur. Dijital vatandaş, dijital (sayısal) ve sanal dünya (virtuelworld)ile ilgili bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilere sahiptir. Dijital dünya, gerçek (real world) dünyanın bir simülasyonudur. Simülasyonun kendisi ve deneyimi sanal, etkileri ise gerçektir; “-miş gibi” bir izlenim bırakır. Simülasyon eğitici, dönüştürücü ve prediktiftir; gerçek dünyaya zorunlu olarak bağımlı değildir. Dijital vatandaş, sanal âlem bilgeliğine ulaşmaya çalışan bir idealin parçasıdır. Demokratik ülkelerin tüm vatandaşları dijitalize olmuş değillerdir. Vatandaşlığın dijitalize oluşuna kültürel, teknolojik, ekonomik ve siyasi koşullar eşlik eder yahut da dijital vatandaşlık tüm demokratik ülkelere özgü post-modern bir demokrasi anlayışı değildir.

4.1. Virtuel world and web society: Bu ikisi birbirinden farklıdır. Elektronik teknoloji destekli sanal toplum, akıllı teknoloji ürünü ağ toplumunun ön koşuludur. Ağ toplumu internet tabanlı sosyal ağlara gönderme yaparken sanal toplum, bilgi ve iletişim teknolojileriyle donatılı, parlak ekranların eşlik ettiği, ikinci el nesnelere dolu bir topluma gönderme yapar. Sanal dünya ışık, ses, efekt, ekran ve hızla akan karelerle dolu bir simülasyon evrenini imler ve insana “-miş gibi” algısı sunar. Orijinal ile imitasyon birbirinin yerini tuttuğu homolog sistemlerin aktif ve etkin olduğu sanal dünya, gerçekliğin yeniden üretilmesiyle ortaya çıkar; mevcut gerçekliğin yerinden edilmesine yol açar. Bu yüzden daha çok ontolojik bir backgroundta temellenir. Sosyolojik bir terim olan ağ toplumunda ise toplumsal örgütlenme, cemaat ve gruplar için real mekânlara ve eş zamanlı birlikte bulunuşa duyulan ihtiyacın ortadan kalkması söz konusudur. 2000’li yıllarla birlikte kişi ve kurumlar için kaçınılmaz bir olgu (fact) olarak ortaya çıkan ağ toplumu, sanal toplumun geç bir evresinde internet tabanlı bir iletişim ve etkileşim ağının yaygınlaşmasına gönderme yapar.

4.2. Smart technologies, Interactivity and digital lifestyle: Dijital vatandaşın karşılıklı etkileşiminin nesnel zemini, İnternet bağlantılı ve yöndeşik akıllı

teknolojilerdir. Yakın veya uzak bireyler arasındaki etkileşim, yeni akıllı iletişim teknolojilerinin sunduğu interactivity, synchronisation, multimedia and hypertextuality özellikleri (Binatlı 2011:15) üzerinde gerçekleşir. Dijital kültürde etkileşimli akıllı teknolojilerin donanım ve yazılımları yaygın, ucuz, güçlü ve kullanışlıdır. Y kuşak yetişkinler ve Z kuşak gençler, akıllı teknolojiyle donatılmış mobilize bir yaşam sürerler. Özellikle Z kuşak gençler, zamanlarının ve mesailerinin büyük çoğunluğunun birbiriyle senkronize olabilen akıllı cihazların sanal ekranları karşısında geçirmektedir. Bu yaşam tarzına sahip gençler, daha az hiyerarşi, daha çok katılım, daha az sınırlama, daha çok özgürlük, eşitlik, serbestlik, merkezizlik, tartışmacı ruh, kesinsizlik ve ideolojisizleşme eğilimi sergilerler.

5. Dijital Vatandaşın Psiko-dinamiği

Dijital vatandaşın tutum, davranış ve beklentilerini anlayabilmek; meseleyi sanal dünya, dijital kültür, ağ toplumu, akıllı teknoloji ve internet gibi anahtar kavramlar bağlamına aktarmakla mümkündür. Yalnızca bir ülkeye ait vatandaşlık kimliğine sahibi olmak, o ülke içinde yasalarla belirlenmiş hak, özgürlük, görev ve sorumluluklara doğrudan sahip olmak anlamına gelmektedir. Vatandaşlık (uyrukluk) asli değildir, değiştirilebilir fakat uyruksuz kalmak, bir insan hakkı ihlâli olarak kabul edilmektedir. Daha çok İnternetin sanal dünyasında görünür olan dijital vatandaş, kimlik bilgilerini kullanarak vatandaşlıktan doğan hakları kullanabilir, vatandaşlık görevlerini yerine getirebilir. Bununla birlikte internet kullanan herkes, dijital vatandaş değildir. Dijital vatandaşın ayırt edici nitelikleri aşağıda açıklanmaktadır.

5.1. Teknoloji okur-yazarıdır: Dijital vatandaşlar, kesinlikle teknoloji okur-yazarıdır; *hardware* ve *software* bilgisine, makine ve elektronik teknoloji kullanma becerisine sahiptir. Mümkün olan her iş ve işlem için teknoloji ve interneti kullanırlar. İletişim, ulusal ve küresel gündemi takip etme, küresel sorunlara duyarlılık, ayrımcılığı fark etme, devlet dairelerindeki işler olmak üzere, iletişim, haberleşme, sivil toplum örgütlenmeleri, alış veriş, bankacılık, pazarlama için akıllı ve mobil bilişim teknolojilerine başvurur.

5.2. Sanal dünya ve dijital kültür gerçekliği idrak etmiştir: Dijital vatandaş, gerçek dünyanın simüle edildiği sanal bir dünyanın ve bu dünyaya bağlı dijital bir kültürün yaratılmakta ve genişlemekte olduğunu farkındadır. Özellikle akıllı mobil cihazlarla insanların simbiyotik ilişkisinin beraberinde getirdiği "daha fazla" talebiyle diyalektik ilişki içine girmiştir. Örneğin daha hızlı, daha

küçük, daha kusursuz, daha estetik cihazlar onlara daha yeni, daha kusursuz, daha heyecanlı, daha tehlikesiz, daha kuşatıcı deneyimler sunar. Çevredeki her şey dijitalleşmeye devam eder; her şey ya yeni bir dijital üründür (nesne) ya da yenice dijitalleştirilmiş analog bir üründür. Ve her şey, dijital cihazları tarafından kaydedilir (Işıklı, 2014). Dijital vatandaşlar, her şeyin kaydedilmekte oluşunun yol açtığı etik, epistemik ve hukuki sorunlara karşı duyarlıdırlar.

5.3. İnternet nosyonu derindir:Dijital vatandaşlık söz konusu olduğunda zorunlu, gerekli veya arzu edilen her noktadan internet erişimi sağlanabilir bir dünyadan bahsettiğimiz açıktır. İnternet sadece zaman ve mekânı küçülten sanal bir evrenin giriş kapısı veya hosting hizmetçisi olmaktan daha fazla anlam ve işleve sahiptir. İnterneti tanımlayan öz nitelikler, onun içeriğinde ve işlevindedir. İnternet ortamını; hız, bağlantı, organizasyon, iletişim becerileri, etkileşim, kontrol, yönetim, denetim, tasarım, paylaşım ve içerik zenginliği tanımlamaktadır. Araştırma ve akademik çalışmalarda dijital ortamı ve elektronik belgeleri, kütüphane gibi analog veri tabanlarından daha sık ve yoğun kullanır. Dijital kültürün önemli miktardaki araştırmacısı internet, sosyal medya, dijital iletişim, ticaret, diplomasi, yayıncılık gibi alanlarda çalışmaktadır. Bu yüzden İnternet, akademi için hem bilgi paylaşımı ve bilgiye erişim platformu olmuş hem de bilgi ve enformasyonun kaynağına, bir araştırma nesnesine dönüşmüştür. İnternette etkili arama yapabilme, sonuçlara ulaşabilme, sonuçları süzme, yeni bilgilerin kamusal hale gelmesi için interneti kullanma bilgi ve becerisiyle donanımlıdır. Henüz çok yaygın olmasa da hak ve özgürlükleri sanal ortamda kullanılabilir. Dijital vatandaşa; bilim, sanat, iş, eğlence ve seyahat gibi vatandaşlık haklarını kullanırken ekrana sahip elektronik cihazlar eşlik eder.

5.4. Dijital iletişim hukukunu ve güvenli iletişimi bilir: Sanal evrende dijital kimliklerle veya sahte (*fake*) hesaplarla gerçekleştirilen her eylem, sonuç itibarıyla sahibini gösterir. Erişim yasakları, yayın yasakları, **yasaklı içerik sunumu ve tüketimi** (çocuk pornografisi, hackerlik, zararlı madde vb.) ulusal güvenlik ihlalleri, ötekileştirme, nefret söylemi, hak ve özgürlük ihlalleri, siber suçlar konusunda bilgilidir. Dijital hakları bilir ve kullanır: Blog yazma, haberlere yorum yapma, haberleşme, eleştirme, ticaret yapma, eğitim görme, grup oluşturma, bir gruba üye olma, hesap açma – kapama, hosting hizmeti aldığı kurumlardan kişisel verilerin güvenliğini talep etme... Dijital telif haklarını bilir.Eserlerin dijital kodları için ücretlendirme sistemi geliştirilmelidir. Hangi durumlarda ücretsiz dijital kamusallaştırma olabileceği belirlenmelidir (Dedeoğlu 2006: 113-125).

5.5. İletişim etiği bilgisine sahip ahlaki bir öznedir: Dijital vatandaş, dijital tercihlerini özgürce yapan ahlaki bir bireydir (Tıngöy 2009:14). Çevrimiçindeyken birçok seçenekle karşı karşıya kalır. Seçeneklerden birini tercih edebilecek cesaret, yetenek ve sorumluluk bilincine sahiptir. Onayladığı her kutucuk, tıkladığı her ikon, girdiği her site, tuşladığı her şifrenin sorumluluğu ona aittir. Dijital sorumluluğu üstlenir. Sanal dünyanın özgür iradeli gerçek bireyidir. Sanal eylemlerinde seçme özgürlüğüne sahiptir, böylece sorumludur. Çevrimiçinde başkasından zarar görebileceğini, başkasına zarar verebileceğini bilir. Kar ve zararda yasal yükümlülük ona aittir. Onun zorunlu olarak uyduğu bir dijital hukuk mevzuatı, iradi olarak uyması beklenen dijital etik ilkeler vardır. Dijital tercih, dijital sorumluluk, siber zorbalık, siber saldırı vb. tartışmaları, dijital vatandaşın ahlaki açıdan sorumlu, hukuki açıdan yükümlü olduğu anlamına gelir.

5.6. Aktif bir sosyal medya kullanıcısıdır: Dijital vatandaş Facebook, Twitter, Youtube, LinkedIn, Instagram gibi sosyal paylaşım hesapları vardır fakat dijital vatandaşın ayırt edici niteliği aktif sosyal medya kullanması değildir, sosyal medyayı kullanım biçimidir. Bir vatandaş olarak yerel, ulusal ve küresel sorunlarla ilgilenmenin, siyaset, sanat, edebiyat, bilim ve felsefe yapmanın yeni bir yoludur. Ve burada gerçekleştirilen iş ve işlemler, kişisel kariyerimize eklenen bir etkinlik olduğu kadar, suç ve ceza ile karşılaşmamız anlamına da gelebilir. Şurası bir gerçek ki sosyal medya, dijital kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve kimlik ve kişiliğimizi görünür hale getirmektedir. Bu görünürlük ve bilinirlik, gerçek toplumsal çevremizden daha çok veri paylaşıyor olmamızla ilgilidir.

5.7. Dijital saygı ve mahremiyet tartışmalarının farkındadır: İnternet logoları, mobese, cep telefonu, ses kayıt cihazları veya gizli kamera çekimlerinin etik ve hukuki statüsü tartışılmaktadır. Mobese ve her türlü izinsiz görüntülenmeye karşı, kişinin ses ve görüntüsünün kişiye mahrem olduğu ileri sürülebilir. Başkasının görüntüsünün izinsiz çekilemeyeceği, izinsiz çekilen hiçbir görüntünün lehte veya aleyhte kullanılamayacağı, yayınlanamayacağı bir kurala bağlansın, denilebilir. Onur kırıcı ve küçük düşürücü hakaret, işaret, simge, kayıt vb. her türlü gönderi, gerçek ilişkilerdeki gibi bir hukuki statüye kavuşturulmalıdır. Ekranın arkasındaki kişi, ister gerçek isterse fake olsun, öteki değil, eşit düzeydeki vatandaşlardır. Çünkü hesaplar sahte olsa da kullanıcılar gerçektir; interneti hala gerçek kişiler kullanmaktadır.

5.8. Katılımcıdır; katılımcı demokrasi talebini destekler: Katılımı artırmanın iki imkânı çoktan yaratılmış durumdadır. Birincisi; toplum yönetimi konusunda karar vericilerin aldıkları veya alacakları karardan vatandaşlar çok kısa

süre içinde haberdar olabilirler. İkincisi; vatandaşlar, alınan veya alınacak karara dair görüşlerini büyük zahmetlere girmeden, fazla zaman harcamadan, devletin olağan katı yüzüyle karşılaşmadan daha özgür ve hızlı biçimde iletebilirler. Katılımcılığı destekleyen bu iki imkânı şeffaflık, etkileşim, anlık iletişim, açık tutulan elektronik geri bildirim kanalları gibi kavramlar bağlamında anlaşılmalıdır. “İletişim ve bilgi teknolojilerinin getirdiği olanaklarla haberleşmenin iyileştirilmesi, devlet işlerinde mükerrerliklerin kaldırılması, işlemlerin otomatikleşmesini sağlayarak, bilgilerin derlenmesi, saklanması, erişilmesi kolaylaşacak; iş süreçleri yeniden düzenlenecek ve sonuç olarak verimlilik ve etkinlik düzeyi yükselecektir. İnterneti kullanarak hükümetin ya da devletin çalışmaları daha hızlı işler, daha şeffaf olur, sorumluluk artar” (Şahin vd. 2004:256).

Dijital vatandaş, “katılmak” konusunda sürekli teşvik edilir, cesaretlendirilir ve yeni fırsatlarla karşılaştırılır. Bir sosyal ağa katılım, birinin ağına katılmak, bir görüş yazmak, yorum yapmak, bir gönderiyi beğenmek, dijital anketleri oylamak vb. Bunlar, vatandaşın bir dijital ortama katılmaya zorlar. Dijital ortamlar gönüllü katılımı oluşturur ve sürer; ağdan çıkmak için dilekçe yazıp gerekçe bildirmez istenmez. Bir gruba katılma veya gruptan ayrılma, iradi ve özgürce. Vatandaşın kaydedilebilir her adımını kaydetmeye güçlü bir eğilim gösteren hükümetler, dijital büyük veri bankalarında biriken paylaşımları (resim, video, söz, alıntı, görüş, beğeni, girilen site, okunan içerik, çevrimiçi geçirilen süre, tüketilen ürünler vb.), vatandaşların politik görüşlerini öğrenmek için analiz edebilir. Dijital vatandaşın izlerini takip edip yorumlamak, politikacılar, karar vericiler ve pazarlamacılar için etkili bir tahmin tekniğidir.

6. Dijital Vatandaşlık Pratikleri ve Uzamları

6.1. Çok yönlü iletişim kurmak: Çevrimiçi (*online*) iletişim kanallarının yeni yapısı, “bire-bir”, “bire-çok” ve “çoklu iletişime” izin verir. Çoklu iletişim, çevrimiçi grupların uzay ve zamandan özgürleşmelerine, iletinin kısa zamanda çok sayıda ilgiliye ulaşmasına imkân tanır.

6.2. Anlık mesajlaşma yoluyla hızlı koordinasyon, toplanma ve dağılma: Dijital vatandaşlar, Twitter, Whatsapp, SMS vb. çevrim içi ücretli veya ücretsiz fakat görece ucuz ve kesinlikle hızlı paylaşım servislerini kullanmaktadırlar. Böylece protesto dijital vatandaşlar, hızlıca kurulup hızlıca dağılabiliyor; tepkileri aynı yolla çabucak ulusal ve küresel kamuoyuna aktarabiliyorlar. Eğlenmek, öğrenmek, haberleşmek, tüketmek, üretmek ve bilinir-görünür hale gelmek

için çevrimiçine yönelmenin doğal bir refleks halini alacağını söyleyebiliriz.

6.3. Yönetimin sürekli denetimi: Ağ toplumunun aktif dijital vatandaşları, iktidarların her adımını izlemekte ve bunu hissettirmekte, tepkilerini göstermek için seçim sandıklarının kurulmasını beklememektedir. Serbest seçimlere ve sandıktan çıkacak sonuca göre düzenlenen bir yönetim, indirgenmiş demokrasi olarak adlandırılabilir. Belli süreler için seçilen yönetim kadroları, seçime yakın zamanlardaki performanslarıyla seçmeni etkilemekte, seçimin rasyonel-pragmatik olmasını engellemektedirler. Tepkisini sandığa erteleyen seçmenin tepkisi, değişen gündem ve zamanın etkisiyle azalmakta, 3-4 yıllık bir yönetim süresinin, en iyi ihtimalle son bir yılı seçmen davranışları üzerinde anlamlı bir etki meydana getirebilmektedir. Yöneticilerin hesap vermeme eğilimleri; anlık tepki gösterilmesi, sivil örgütlemenin güçlenmesi, bazı önemli meselelerde devlete bağımlılığın azalması, sandığa bağımlılığın azalması, şeffaflık ilkesinin popülerleştirilmesi, vatandaş gazeteciliği gibi pratiklerle engellenir. Ulusal gündeme girmeyen fakat vatandaşları mağdur eden birçok olay, dijital cihazlarla donatılmış vaziyette gündelik yaşamını sürdüren vatandaşların ilgisini çekmektedir. Çevrimiçi olabilen akıllı telefonlara sahip vatandaşlar, profesyonel gazetecilerden daha hızlı biçimde yerel olayların ulusal gündeme taşınmasını sağlayabilmektedirler.

6.4. Sosyal medya dedikoduları: Kullanıcı sayısındaki artış oranı ve geleksel medyaya alternatif oluşturma gücü göz önünde bulundurulduğunda sosyal medyanın karar vericiler ve vatandaşlar için bir lüks olmaktan çıkacağı söylenebilir. Sosyal medya paylaşımları, internet blogları, haber yorumları politik açılarından çift yönlü etkiye sahiptir. Bir taraftan bu araçları takip eden yöneticiler, halkın gündemini takip edebilmektedir; anlık değişebilen beklenti, endişe ve meraklarını öğrenebilirler. Vatandaşlar da yöneticilerin özel yaşamları, harcamaları ve boş zaman etkinliklerinden haberdar olabilmekte ve duygusal ve siyasi tepkilerini aynı yolla gösterebilmektedir. Bu durum, yöneten-yönetilen arasındaki uzay-zamansal uçurumu çift yönlü olarak kapatmakta; etkileşimli, dinamik, temkinli ve hesap verebilir bir politik yaşamı önermektedir. Bu durum, kamunun tercihiyle karar verici statüsü kazanmış politikacıların sürekli gözetim altında tutuldukları anlamına gelmektedir. İvrir zıvır düşünce (*trivialities*) ve dedikodu yoğunluğu açısından Web ile geleneksel medya karşılaştırılmazdır. Çünkü Webin süzgeçleri yoktur.

6.5. e-devlet uygulamaları ve dijital eşitlik: e-devlet uygulamaları vatandaşları, bedensel varoluşlarıyla değil, sanal kimlikleri ile tanır (Bkz. Armağan

2013:18). Bu kimliğe, kullanılan makinenin ve internet sunucusunun kimlikleri de eşlik eder. Vatandaş kamu binaları ve memurlarla karşılaşmaz; ne binaların ne de memurların sert, asık ve ayrımcı yüzüyle karşılaşır; saygınlığı, varsıllığı ve bedensel yetkinliği bir avantaj veya dezavantaj olmaktan çıkar; çevrimiçindeyken dijital bir eşitlik yaşar. Bedensel engeller, çevrimiçi sunulan kamu hizmetlerine erişimde engel olmaktan çıkar. e-devlet; devletin sanal evrendeki vatandaşlarına erişebilmesini ve devletin de sanallığa adaptasyonunu sağlar. Devletin dijitalleşmesi anlamına gelir.

Dijitalize olmuş vatandaş, sanal dünyadaki tüzel veya sanal karakterlerle karşılaşır. Gerçek devletin ne soğuk yüzlü binalarıyla ne asık suratlı memurlarıyla ne de toplumdaki gerçek kişilerle karşılaşmak yoktur. Dijital vatandaşın bedensel engeli, konuşma bozukluğu, özgüven eksikliği, eğitim düzeyi vb. sanal âlemde görünmez olur, etik düzlemde mutual bir ilişki niteliği kazanır. Dijital vatandaş, gözlenebilen güçlü ya da zayıf nitelikleriyle değil, belki görünmez ve kesinlikle diğerleriyle eşit bir IP (İnternet Protokol Numarası) ve ID (vatandaşlık kimlik numarası) ile eylemde bulunur. Kimse onu göremez, ona hakaret edemez, onu görmezden gelemez. Engelli, fakir, eğitimsiz bir vatandaş, sanal âlemde diğer vatandaşlarla eşit görünür.

6.6. e-öğrenme, uzaktan eğitim, çevrim içi eğitim: Çeşitlenen ve yaygınlaşan çevrimiçi eğitim ve öğretim etkinlikleri eğitimde erişim, zaman ve mekan planlamasıyla ilgili bir dizi sorunun çözümüne katkı sağlamakta, eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirmekte, uluslararası etkileşimi artırmaktadır.

7. Dijital Vatandaşlıkla Gelen Kazanımlar

7.1. Dijital kamusal alan ve sivil toplumun sanal genişletilmesi: Dijitalleşmeyle birlikte gerçek topluma ve fiziksel evrene yeni bir boyut eklenmiştir: sanallık. Artık daha fazla hareket alanı vardır; artık evinden çıkmadan topluma katılmanın daha fazla imkânı edimselleşmiş durumdadır.

7.2. Yatay örgütlenmenin artışı: Sayıları her geçen gün artan sanal grupların dikey hiyerarşiden yoksun oldukları görülmektedir. Yatay örgütlenme, üyeler arasındaki etkileşimi, bilgi alış verişini, işbirliği ve etkinlikleri artırmakta (Ozcan 2014:62), bireysel ve kurumsal demokratikleşmeye katkı sunmaktadır.

7.3. Küreselleşmenin güçlenmesi: Yerellik, ilk kez gündeme yeterince hızlı biçimde yayılmaya başlamıştır. Yerel gündemlerin, ulusal hatta küresel gündem haline gelme imkânları artmıştır. Yerel iktidarların uygulamalara karşı

dünya kamuoyunun küresel baskısı ortaya çıkmaktadır. Ve küresel sorunlar, yerel yönetimleri olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir.

7.4. Anonimleşme: Aktivist ve protest vatandaşlar, hükümetleri rahatsız ettiklerinden dünyanın birçok ülkesinde güvenlik birimlerinin takibindedirler. İnternette gerçek öznelerin varlığının zorunlu olmayışı, aktivistlere açıkça tepki gösterme fakat kimlikleri gizleme, böylece anonimleşmesine izin verir. Anonim kimlikler, bazıları öngörülebilir yan etkilere yol açsa da korkusuz ve cesurca eleştirme imkânı da vermektedir.

7.5. Merkezsizleşme ve merkezi yönetim anlayışının zayıflatılması: Dijital kültürlerde karar verme süreçlerinin merkezilikten uzaklaştığı gözlenmektedir. Merkezle ilgili süreç, çok yönlüdür. Bir yandan mevcut merkezlerin itibarı zedelenmekte, kaybedilmekte, önemsizleşmekte diğer taraftan da alternatif yeni homolog merkezler ortaya çıkmaktadır; merkez, teklifini yitirmekte ve böylece merkezsizleşmektedir. Bugün bir merkezler çokluğu ile karşı karşıyayız. Merkezi yönetimlerin otokratik tavırları, karar alma süreçlerine çoklu aktörlerin katılımıyla kırılmaktadır. “Merkez” kavramı etrafındaki hiyerarşi, güç ve liderlik anlayışları yerini demokratik liderliğe bırakmaktadır.

7.6. Hantal bürokrasinin devası: Akıllı iletişim ve çevrimiçi iletişim teknolojileri, kurum içi ve kurumlar arası iletişimin güvenliği, etkililiği ve hızında devrimsel bir dönüşüme yol açmıştır. Kâğıdın dinamik olmayan iletme-aktarma gücü, çevrimiçi iletişimde yavaşlatıcı bir engel olmaktan çıkarılmış, ileteler ışık hızında ve daha az entropiye maruz kalarak hedefe ulaştırılmaya başlanmıştır. Bazı sektörlerde çoktan mekâna ve kâğıda bağımlılık minimuma indirilmiş; büro merkezli memur tipi çalışma yerini evde, seyahatte, tatilde de çalışabilen mobil-çalışmaya bırakmıştır. Bunun için yalnızca iki şeye ihtiyacı vardır: Birincisi internet bağlantısı olan bir cihaz, ikincisi bir modem yani internet erişimi.

7.7. Çok-aktörlü kamu politikaları: Temsili demokrasilerde vatandaşlar, karar alma süreçlerine dolaylı ve kısıtlı olarak katılabilmektedir (Dursun 2001:). Dolaylı katılımın en yaygın tekniği seçimlerdir. Aslında 3-5 yılda bir gerçekleşen seçimler, karar alma süreçlerine sınırlı, belirsiz veya tahmini bir katılımdır. Seçimler vatandaşın yalnızca politikayı belirleme imkânı verir; politika oluşturmaya katılma imkânı vermez. Seçilen politikacıların hangi kararları alacağı, hangi politikaları oluşturacağını önceden tam olarak kestirmek (*prediction*) hiçbir zaman mümkün değildir. Seçim sonrasında karar alma süreçlerine siyasi liderler, medya, güç odakları, sivil toplum örgütleri ve uluslararası baskı grupları etki edebilirken alınan karardan doğrudan etkilenecek olan bireysel vatandaş, bu

sürece katılmaz. Bununla birlikte vatandaş, seçimlerde oy kullanırken seçtiği politikacıların hangi kararları alacağını parti programları ve seçim vaatlerinden hareketle tahmin edebileceği varsayar. Fakat seçim sonrasında alınan kararların önemli bir kısmında bilgisiz veya ilgisiz kalacağını da bilir. Burada ilginç olan nokta sadece şudur: birey olarak vatandaşın dışındaki diğer kuruluşlar, seçim sonrasında da kararlara etki etmeyi sürdürürken bireylerin katılımı seçimden seçime kalır.

Dijital vatandaş, politika oluşturma veya karar alma sürecine katılım konusunda geleneksel vatandaşın göre daha avantajlıdır. Burada İnternet tabanlı etkileşimli iletişim teknolojileri sayesinde politika oluşturma sürecine bireysel katılımın kolaylaşması, basitleşmesi, hızlanması ve artmasından bahsedebilmekteyiz. Böylece politika oluşturma süreci çok aktörlü hale gelmektedir (Bkz. Nacak 2014:103). Politika oluşturulacak konu, sosyal medya ve internete görece yoğun biçimde tartışılabilmekte, vatandaşlar görüş bildirebilmekte, görece yeterli veriler ortaya konulmaktadır. (Karar vericilerin sanal kamuoyunu göz ardı etmeleri elbette mümkündür). Dijital teknoloji destekli katılımcı demokrasi yaklaşımıyla birlikte, az sayıda karar vericinin çok sayıda vatandaşın ilgilendiren kararlar alması biçimindeki merkezi politika oluşturma anlayışını zayıfladığı, politika oluşturma sürecinin çok aktörlü hale geldiği söylenebilir.

Vatandaşın kişiler arasında veya devlet tarafından maruz kaldığı haksızlıklara karşı hak arama yollarının açık olmasıyla yönetim ve karar alma süreçlerine katılım farklı kategorilerdir. Vatandaşın, görüşü sorulduğunda görüş bildirmesi, karar alma sürecine katılımın dışında kalmaktadır. Kamuoyu yoklamaları veya referandumlar da vatandaşların etkin katılımı olarak değerlendirilemez. Dijital vatandaşın etkin katılımı, karar alma süreci başladığı andan karar alınmaya kadar geçen süreçte, bu sürece kasten katılımını ifade eder. Karar vericilerin dikkate alması gereken büyük veri yığınları oluşmuş durumdadır. Sanal ortam; elektronik posta içerikleri, işlem türleri, işlem süreleri, internet aramaları, e-tüketim nesnelere, e-üyelikler, kullanılan mobil uygulamalar, sık kullanılan içerikler ve haber yorumlarından oluşan devasa bir veri bankası haline gelmiştir. Vatandaş görüşleri, eğilimleri, beklenti ve arzuları büyük veri bankalarından veri madenciliği yoluyla ortaya çıkarılabilir; vatandaş tercihi politikalara yansıtılabilir. Bunu umabiliriz.

8. Yanlış Anlamalar ve Çözüm Bekleyen Sorunlar

Dijital vatandaşlık yeni bir olguyu karşılamak için türetilmiş yeni bir kavramdır. Henüz açık seçik ortaya konulmuş değildir. Doğal olarak bazı kafa karışıklıkları ve yanlış kavramsallaştırmalardan arındırılmış değildir. Örneğin dijital vatandaşların iktidarlara karşı her zaman eleştirel oldukları, sosyal medya üzerinden örgütlendikleri, protesto gösterilerinden ortaya çıktıkları, internet ve özellikle sosyal ağ bağımlısı oldukları veya okuma alışkanlığından yoksun oldukları söylenmektedir. Bu tanımlamaların doğruluk payı olmakla birlikte hatalı olduğu görülmektedir.

8.1. Etkinin üstel artışı, sanal topluma özgü değildir: Dijital aktivitelerin bir kişiyle başlayıp kitlesel bir harekete dönüşmesini, akıllı mobil iletişime özgü bir durummuş gibi sunmak yanıltıcıdır. Dijital çağdan önce de birçok toplumsal hareketin bir merkezi vardı ve dalga dalga yayılmaktaydı. Sonuçta merkezden çevreye yayılma olgusu kökensel değil, tarihseldir. Kaldı ki dijital çağ, güçlü bir merkezsizleşme eğilimi sergiler.

8.2. Geleneksel tanımların güçlü etkisi devam etmektedir: Dijital vatandaşlık tanımı, görev ve sorumluluklar başlayamaz. Birçok metinde, devlete karşı görevler bağlamında tanımlanmıştır. Dijital vatandaşlık olgusu, vatandaşların, devlete karşı görevlerini yerine getirmek için interneti kullanmaya başlamalarına indirgenemez. Aksine internet başlangıçta hak ve özgürlükler alanı olarak kabul görmüştür. Devletin ve yönetim süreçlerinin dijitalleşmesi daha sonraki bir gelişmedir.

8.3. Dijital dünya da sansürlenir: Ülkelerin internet veya sosyal medya özgürlükleri, onların genel politik kültürlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Yani internet girdiği ülkeyi, bir hokus pokusla demokratikleştirip dönüştürmez. Ayrıca İnternette koşulsuz özgürlük yoktur. İnternet blogları, sosyal medya, anlık iletişim platformları, haber ve video siteleri de hükümetlerin ve devletlerin denetimi veya baskısı altında olabilir.

8.4. Dijital uçurum, toplumsal tabakalaşmanın devam ettiği anlamına gelir: Dijital uçurumun kapatılmasına yönelik girişimler, adil gelir dağılımı veya gayri safi milli hasılanın artırılması bağlamında ele alınmaktadır. Vatandaşların tümünün akıllı iletişim teknolojilerine sahip oldukları ve çevrim içi etkinlikte bulduklarını söylemek mümkün değildir. Toplumsal tabakalaşma, internet erişimi ve teknoloji okuryazarlığına yansımış durumdadır. Engellilik, yoksulluk, cinsiyet, yaş, coğrafya, eğitim vb. durumlar, vatandaşların dijitalize olmasında

belirleyicidir. Farklılıklar, internet erişimi ve sanal toplum etkinlikleri söz konusu olduğunda dezavantaj olmaktan çıkarılmış değildir. İnsan hakları, reel kişi ve toplumlar için deklare edilmişti. Şimdi insan hakları evrensel bildirgesinin dijital insan hakları evrensel bildirgesine dönüştürülmesini bekleyebiliriz.

8.5. Fiili noterliğin devam etmesi, çevrimiçi etkinliğin değerini düşürmektedir: Sanal ortamda gerçekleştirilen birçok önemli işin gerçek kişilerce onaylanması gerekmektedir. Yapılan işlemin çıktısını almak, yeterli görünmektedir.

8.6. “Dijital vatandaş = sosyal medya kullanıcısı” eşitliği hatalıdır: Dijital vatandaş, sosyal medyayı kullanır fakat her sosyal medya kullanıcısının dijital vatandaşlık ölçütlerini karşılamaz. Dijital vatandaş, daha çok çevrimiçi kalan kişi de değildir. Bir ülkede, gerçek kimlik kartıyla yapabileceği ve yapması gereken işlemleri, akıllı elektronik cihazları ve interneti kullanarak yapan kişidir.

8.7. “A-sosyal” değil, daha yoğun “e-sosyal” bir gündelik yaşama yol açar: Geleneksel iletişim ve etkileşim, fiziksel olarak yakın çevredeki insanlarla gerçekleşmekteydi. Dijital birey için çevrimiçi olabilen herkes eşit mesafede, “bir tık uzakta (*just a click away*)” bulunur. Sanal ortamda aynı anda eş zamanlı (*simultaneously*) olarak birkaç kişiyle iletişim halinde olabilir. Arkadaşlığı ve dostluğu sürdürmek için bir araya gelmek zorunlu değildir. Gerçek yaşamda gördüğü çok az kişi olan birçok vatandaş, sosyal paylaşım siteleri vasıtasıyla çok sayıda arkadaşıyla, tanıdığı veya tanımadığı kişilerle iletişim halinde olabilmektedir. Binlerce kişiyle iletişim sürdürülebilir. Bu asosyal bir yaşam değildir, e-sosyal yaşamdır.

8.8. Dijital-doğanlar, okuma alışkanlığını terk etmemişlerdir: Dijital kültürün farklı bir okuma-inceleme alışkanlığı yaratmış, hızlı, kısa ama çok farklı konularda sık okuma alışkanlığı kazandırmıştır. Kitap gibi basılı materyallerden okuma alışkanlığının yavaş yavaş terk edildiği doğrudur. Fakat bu dijital vatandaşın okumadığı değil, elektronik metinleri okumaya başladığı anlamına gelir.

9. Sonuç

Birey ile devlet arasındaki ilişki biçimleri birçok evreden geçti. Günümüzün demokratik toplumlarında (Atina demokrasısından farklı olarak) herkes eşit vatandaşlık hakkına sahiptir. Bu eşitlik, hak ve özgürlükleri olduğu kadar görev ve sorumlulukları da kapsar. Hukuki eşitlik sağlanmış olsa da sosyo-ekonomik eşitliğin sağlandığını söylemek herkes için güçtür. Ayrıca yöneten-yönetilen ilişkisinde yöneten lehine, yönetilen aleyhine olan, eşitliği ihlal eden birçok

tartışmalı durum vardır. Dijital vatandaşlık hem vatandaşlar arasında hem de yöneten-yönetilen arasındaki eşitsizliği azaltan yeni pratiklere sahiptir. Bu açıdan, yönetim kavramına dayanan temsili demokrasiden yönetim kavramını dayanan katılımcı demokrasiye geçiş (Tekeli 2004:21) için elverişli bir zemindir. Dijital vatandaşlar, seçim periyotlarını aşarak yönetim sürecine dahil olmaya başlamışlardır. Böylece hem vatandaşlar daha aktif ve sorumlu hem de yönetimler daha şeffaf, hesap verebilir ve çoğulcu hale gelmektedir.

9. Kaynakça

- Armağan, A. (2013). *Kimlik yapılarında değişim ve sanallaşan kimlik sunumları: öğrenciler üzerine bir araştırma*, **Online Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 37 (Temmuz Ağustos), ss.1-20.
- Binatlı, C. (2011). *Yeni teknolojiler ve kitabın geleceği üzerine birkaç söz*, within “İletişim ve Teknoloji: Olanaklar, Uygulamalar, Sınırlar”, (Edt. Zeliha Hepkon), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, pp.13-20.
- Dağtaş, E. (2007). *İnternet, katılımcı demokrasi ve yurttaşlık hakları*, **XII. Türkiye’de İnternet Konferansı**, Ankara, pp. 254-266.
- Dedeoğlu, G. (2006). **Bilişim Toplumu ve Etik Sorunlar**, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.
- Dursun, D. (2001). (Edt.) **Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi**. İstanbul: Şehir Yayınları.
- İşıklı, Ş. (2014). *Dijital kültür ve Türkiye’de çevrimiçi kullanıcı profili*. Şubat 13, 2015 tarihinde **www.dijitalhayat.tv**: “<http://dijitalhayat.tv/yazarlar/dijital-kultur-ve-turkiyede-cevrimici-kullanici-profilii>” adresinden alındı.
- Özcan, A. (2014). *Bir dijital aktivizm örneği: akıllı çağ çeteleri (smart mobs)*. AJIT-e:Online Academic Journal of Information Technology,Volume 2014 Winter, Num:14, pp.62-78. (DOI: 10.5824/1309-1581.2014.1.004.x)
- Kindersley, D. (2011), **Felsefe Kitabı**, Trans. Emel Lakşe, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Basın Yayınları, ISSN:978-605-106-321-8.
- Nacak, O. (2014). Kamu politikalarının belirlenmesinde yeni iletişim araçları ve sosyal ağların rolü, **Akademik Bakış Dergisi**, Issue 46, ISSN: 1694-528

- Özpolat, V. (2009). **Demokratik Vatandaşlık: Birlikte Yaşama Kültürü**. İstanbul: Hegem Yayınları.
- Şahin, A. etc. (2004). "Türkiye'de Demokrasiden e-Demokrasiye Geçiş Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar", **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, pp. 253-262.
- TEKELİ, İ. (2004). "Katılımcı demokrasi, sivil ağlar ve sivil toplum kuruluşları", 15. **Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu** 18-19 Haziran, İTÜ Maçka Sosyal Tesisleri, İstanbul, ss. 20-36.
- Tingöy, Ö. (2009). **Bilişim Çağında Etik**. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Üstüner, Y. and Keyman, F. (2012). *Globalleşme, katılımcı demokrasi ve örgüt sorunu*. **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, pp.33-50.
- Yang, F. and Tamney, J. (2011). (Edt.) **Confucianism and Spiritual Tradition in Modern China and Beyond**. Neterlands: Koninklijke Brill NV. (ISBN: 978 90 04 212 39 8).

